

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Yaşanan Gelişmeler

Received/Geliş: 29.11.2017
Accepted/Kabul: 30.03.2018

Cemal KAKIŞIM*
Seven ERDOĞAN**

Öz

Türk siyasetinin son dönemindeki dönüm noktalarından biri, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen başarısız darbe girişimidir. Söz konusu girişim yalnızca iç politikayı etkilemekle kalmayarak Türk dış politikasında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Hem Türkiye'nin ilişki içinde olduğu aktörlere bakış açısı hem de ilişki içinde bulunulan dış aktörlerin Türkiye'ye yönelik tutumu darbe girişimi sonrasında farklılaşmıştır. Darbe girişiminin, Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve kültürel açılardan uzun zamandır ilişki içinde bulunduğu ve hatta üyesi haline gelmeyi arzuladığı, AB ile ilişkileri üzerinde de etkileri söz konusu olmuştur. Bu çalışmada genel olarak 15 Temmuz darbe girişiminin, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilere etkisi ele alınmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak 15 Temmuz öncesi dönemde AB-Türkiye ilişkilerinde yaşananlar sunulmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan ikinci kısımda ise 15 Temmuz sonrasında Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan gelişmelere odaklanılmaktadır. Çalışmanın genel sonucu ise, 15 Temmuz sonrası dönemde her ne kadar detayları henüz kesinlik kazanmasa da, Türkiye-AB ilişkilerinin eskisinden farklı bir görünümde olacağı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Türkiye, Avrupa Birliği, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

* Öğretim Görevlisi Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, cemal.kakisim@erdogan.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3865-8305.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, seven.erdogan@erdogan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9991-2074.

Turkey and European Union Relations and the Developments in the Aftermath of July 15th Military Coup Attempt

Abstract

The failed coup attempt of July 15th, 2016 constitutes one of the recent turning points in Turkish political life. Such attempt has not only affected to the internal political arena, but also has had implications for the Turkish foreign policy. Both Turkey's approach towards outside actors with which have a relation and the outside actors' attitudes towards Turkey have changed dramatically after the coup attempt. The coup attempt has had an effect in Turkey's relations with the EU which Turkey has had a relation economically, politically and culturally for a long time and also wanted to be its member. This study elaborates on the effects of the July 15th coup on the Turkey-EU relations. In this scope, firstly, the pre- July 15th developments in Turkey-EU relations are provided briefly. In the second part, which constitutes the focal point of the study, the post- July 15th developments in Turkey-EU relations are discussed. The general conclusion of the study is that Turkey-EU relations will be built upon a new rationale, which hasn't gained accuracy yet, in the post- July 15th setting.

Keywords: July 15th Coup Attempt, Turkey, European Union, Turkey- European Union Relations

Giriş

Ordu her zaman Türkiye’de siyasi hayattaki önemli aktörlerden biridir ve siyasi gelişmeler üzerinden Batı ile karşılaştırıldığında, her zaman daha güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Diğer siyasi aktörler veya iktidar tarafından istekleri görmezden gelindiğinde ordu, ya doğrudan harekete geçerek ya da dolaylı yollarla siyasi alana müdahale etmiştir (Çillier, 2017: 2). Türk siyasi tarihinde 1960, 1971, 1980 ve 1997 tarihlerinde hedefine ulaşan askeri müdahaleler yaşanmıştır. 15 Temmuz, Türkiye’de daha önceki dönemde meydana gelen darbelere kıyasla sivil yönleri baskın olan bir darbe girişimi olsa da, siyasi iktidara karşı yürütülen faaliyetlerin odak noktasında ordu içinde sivil güçlerle işbirliği halinde olan askerler yer almıştır.

Balyoz ve Ergenekon gibi siyasi sonuçlar üreten davalar yoluyla devlet ve özellikle ordu içindeki hâkimiyetlerini arttırarak Türkiye’deki siyaseti yeniden şekillendirme planlarını yürürlüğe koyan ve Fethullahçı Terör Örgütü’ne (FETÖ) dönüşen Gülen Hareketi ile iktidar arasındaki ilişki, 2012 yılı ile birlikte gergin bir hâl almıştır (Haliloğlu, 2017: 5). Zira devlet ve ordu içindeki sekülerleri bir şekilde tasfiye ederek yerlerine kendi adamlarını getirme planlarını başarılı bir şekilde gerçekleştiren FETÖ, zamanla daha fazlasını ister hale gelmiştir. Bu isteklerine ulaşma noktasında sınır tanımayan FETÖ, en nihayetinde ordu içindeki mensuplarının deşifre olduğu ve Ağustos 2016’da gerçekleşecek olan Yüksek Askeri Şuara’da ordudan ihraç edileceklerinin istihbaratını almasının ardından, ivedilikle harekete geçerek 15 Temmuz 2016 tarihinde, Türkiye’deki meşru iktidarı hedef alan ve başarısızlıkla sonuçlanan bir darbe girişimine imza atmıştır. 15 Temmuz 2016 gecesi hiç şüphesiz ki, Türk siyasi hayatının en unutulmayan anlarından biri olarak tarihe not edilmiştir.

15 Temmuz Türk siyasi tarihinde geçmiş dönemde yaşanan darbelere daha travmatik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu darbe girişimi sırasında halk iradesinin temsilcisi meclis, özel kuvvetler ve istihbarat teşkilatı gibi, kilit önemdeki kamu kurumlarını hedef alan saldırılar söz konusu olmuş ve sokaklara akın eden halk, darbecilerle karşı karşıya gelerek mücadele etmiştir. Darbeci askerlerin kontrolündeki tank ve uçaklardan halkın üzerine hedef gözetmeksizin ateş açılmıştır. Darbe girişimi güvenlik güçlerinin yanı sıra darbeciler karşısında büyük bir direnç ve cesaret gösteren Türk halkının kararlı duruşu sayesinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Darbecilere karşı verilen mücadelede 250 vatandaşımız şehit olurken, 2000'den fazla vatandaşımız yaralanmıştır. Halkın darbe girişimi karşısındaki duruşu yaşanan siyasi kutuplaşmalara ve gerginliklere rağmen, Türk halkının gereken durumlarda halen dayanışma içinde hareket etme becerisine sahip olduğunu gözler önüne sermiştir.

Darbe girişimi gerçekleştiği dönemde, iç siyasette başkanlık sistemine geçiş tartışmaları devam ederken dış siyasette de, Türkiye gündeminde uzun zamandır yer eden Suriye Krizine dair tartışmalara ek olarak ABD, AB, Rusya ve İsrail gibi önemli küresel ve bölgesel güçlerle ilişkilerde yaşanan sorunlar söz konusuydu (Çillier, 2017: 10). 2000 sonrası dönemde Türkiye, daha öncesinde sıkı bir işbirliği halinde olduğu Batılı ülkelerle dış politika konularında birbiri ardına uyuşmazlıklar yaşadı. ABD'nin 2003 yılında Saddam'ı devirmek için Irak'a gerçekleştirdiği müdahale, Mısır'da Muhammed Mursi iktidarının ordu tarafından sona erdirilmesi, İran'ın nükleer programına ilişkin benimsenecek tutum ve Suriye Krizinde tarafların benimsedikleri tutum birbirinden oldukça farklıydı. Bu ortamda Türkiye artık Batının planlarının güvenilir bir destekçisi konumundaki bir müttefik olmaktan giderek uzaklaşarak yeri geldiğinde bu planlara aykırı davranmayı tercih edebilen bir aktör haline geldi.

15 Temmuz iç politikada olduğu kadar, dış politikada da köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin ilişki içinde olduğu ülkelere bakışında ve bu ülkelerin de Türkiye'ye yönelik tutumlarında farklılıklar meydana gelmiştir (Karabulut, 2016: 17). FETÖ'ye karşı yürütülen mücadelede, yurtdışında yürütülen faaliyetlere ek olarak yapılanmanın örgütlendiği yurtdışı ülkeleri de hedef alan kapsamlı bir kampanya işler kılınmıştır. Özellikle FETÖ'ye ait okulları barındıran ya da darbe sonrasında Türkiye'den kaçan şüphelilere kapılarını açan ülkelerle bu süreçte ciddi gerilimler yaşanmıştır. Yurtdışındaki faaliyetlerin ana noktasını, Fethullah Gülen'in ve örgütün çok sayıda ileri gelen üyesinin uzun bir süredir ikamet ettiği ABD oluştururken, Türkiye'den darbe girişimi sonrasında kaçanların yoğunlukla tercih ettiği ve sığınma talebinde buldukları AB üyesi ülkelerle ilişkilerde de, bu süreçte gerilimler söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada genel olarak 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye ve AB arasındaki uzun soluklu ve nihai sonucu hâlihazırda belli olmayan ilişkilere etkisi ele alınmaktadır. 15 Temmuz ve sonrasında yaşananların

Türkiye-AB ilişkilerinde dönemsel olarak yaşanan gerginlik anlarından birisi mi olduğu, yoksa ilişkilerde en nihayetinde bir kopuşu mu meydana getireceğine dair bir sonuca varılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda ilk olarak 15 Temmuz öncesi dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde yaşananlar sunulmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan ikinci kısımda ise, 15 Temmuz sonrasında Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan gelişmelere odaklanılmaktadır. Çalışmanın genel sonucu 15 Temmuz sonrası dönemde her ne kadar halen detayları netlik kazanmasa da, Türkiye-AB ilişkilerinin eskisinden farklı bir görünümde olacağı yönündedir.

15 Temmuz Darbe Girişimi Öncesinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Batılı güçlere karşı yürütülen Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen zaferle varlık kazanan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Batı'ya karşı düşmanca bir tutum içinde olmayarak Batı odaklı bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu kapsamda Batılı ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmek ve Batılı ülkelere kurulan uluslararası örgütlere dâhil olmak hedeflenmiştir. 1920'li yıllarda Lozan Antlaşması ile çözülemeyen sorunlar nedeniyle Batılı ülkelerle ilişkilerinde gerginlikler yaşayan Türkiye, 1930'lu yıllarda yükselişe geçerek Avrupa ve Akdeniz'deki barış ve güvenlik ortamını tehdit eden faşist eğilimlere rağmen Batı ile arzu edilen yakın ilişkilerin temellerini atmıştır. Her ne kadar Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalmakta ısrar ederek Batı'daki müttefiklerini hayal kırıklığına uğratmış olsa da, İkinci Dünya Savaşının bitmesinin ardından beliren Sovyet tehdidi ile Soğuk Savaşın baş göstermesi neticesinde, Batı dünyasında kendisine yer edinmeyi başarmıştır. Bu tarihten günümüze kadar taraflar arasında kimi zaman yaşanan sorunlara rağmen Batı, Türk Dış Politikasının temel referans noktalarından biri olarak kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla kuruluşundan itibaren Batı odaklı bir dış politika izlemekte olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, AB ile yollarının kesişmesi Türk Dış Politikasındaki bu genel eğilimin doğal bir sonucudur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkeleri arasında oluşturulan ekonomik bütünleşmeye de ilgisiz kalmamıştır. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET), 1959'da ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Ekonomik

kalkınma hedefini gerçekleştirme, mali yardım alma ve uluslararası siyasette rekabet halinde olunan Yunanistan'ın gerisinde kalmama gibi faktörler, Türkiye'nin üyelik başvurusunda rol oynamıştır. Ancak söz konusu başvurunun ardından 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk siyasi hayatında yaşanan ilk askeri darbe, AET ile kurulmaya çalışılan ortaklığı sekteye uğratmıştır. Darbe sonrasında ülkenin idaresini eline alan askeri yönetim, iç politikaya dair kaygıları dolayısıyla AET ile gerçekleştirilmesi gereken ortaklık görüşmelerini geciktirmiştir. Benzer şekilde bazı AET üyeleri özellikle de Fransa, Türkiye'deki askeri rejimi gerekçe göstererek ülkede demokrasi yeniden tesis edilene kadar ilişkilerin dondurulmasını talep etmiş ve 1961'de devrik Başbakan Adnan Menderes ve çalışma arkadaşlarının idamı sonucu ilişkiler fiilen dondurulmuştur (Erdem, 2015: 32-33). Ancak askeri yönetimin ülke idaresini sivil yönetime devretmesiyle AET ile Türkiye arasındaki ortaklık görüşmeleri yeniden canlanmış ve bunun sonucunda Türkiye ve AET arasında 1963'te ortaklık ilişkisini tesis eden Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Halen yürürlükte olan bu Anlaşma ile Türkiye-AET ilişkileri yasal bir zemine kavuşmuştur.

En nihayetinde Türkiye'nin, Topluluğa tam üyeliğini kolaylaştırmayı hedefleyen Ankara Anlaşmasıyla ortaklık ilişkisi; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç devre olarak yapılandırılmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girişi ile başlayan ve AET üyesi ülkelerin Türkiye'ye tek taraflı ticareti kolaylaştırıcı tavizler vermesini öngören hazırlık dönemi, 1970'de imzalanan ve geçiş dönemine ilişkin koşulları belirleyen Katma Protokol ile son bulmuştur (Çakmak, 2007: 105). Ancak 12 Mart 1971 tarihinde sivil hükümete yönelik Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının imzasıyla verilen 12 Mart Muhtırası, Türkiye ve Topluluk ilişkilerinde geçiş döneminin sorunlarla başlamasına neden olmuştur. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştiği müdahale de yalnızca Toplulukla değil, genel olarak Batı ile ilişkilere kriz ortamının hâkim olmasını beraberinde getirmiştir.

1970'li yılların sonlarına doğru Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığa savrulması ve siyasi cinayetlerin de işlendiği iç çatışma ortamının baş göstermesi ile Türk siyasal yaşamındaki üçüncü askeri müdahale 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşmiştir. Topluluğun 12 Eylül darbesine ilk tepkisi, ilişkileri hemen asıya almak yerine darbe sonrasındaki gelişmeleri izlemek

olmuştur (Uysal, 2001: 145). Türkiye'deki şiddet ortamını sona erdiren bu darbe, ilk etapta Batı'da olumlu karşılanmıştır. Ancak kısa süre sonra askeri yönetimin, siyasi partilerin faaliyetlerini durdurma, parti yöneticilerini tutuklatma, sivil toplum örgütü yöneticilerini idam cezası ile yargılama gibi demokrasi ile bağdaşmayan faaliyetlere imza atması, AET'nin Mart 1982'de Ankara Antlaşması hükümlerini askıya almasına ve Türkiye ile ilişkilerini dondurmasına neden olmuştur (Erdem, 2015: 41-44). Avrupa Parlamentosunda Türkiye'deki insan haklarına yönelik ihlaller dile getirilerek Topluluktan bu konuda harekete geçmesi istenmiştir. AB sistemi içinde gücünü arttırmak isteyen Avrupa Parlamentosunun bu yöndeki baskıları neticesinde Türkiye'ye yapılması planlanan yardımlar demokrasiye geri dönülmesi koşuluna bağlanmıştır. Böylece Türkiye-AET arasındaki ilişkilerde ilk defa insan hakları sorunu öncelikli bir gündem meselesi haline gelmiştir (Hale, 2003: 186).

Darbe sonrasında sivil yönetimin iktidarı devralması ile ilişkiler yeniden kurulmuş ve Türkiye, ilişkileri canlandırıcı bir şok etkisi yaratmak üzere 1987'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonun Türkiye'nin üyelik başvurusuna ilişkin açıkladığı görüşü neticesinde ne Türkiye'nin ne de ortak pazar hazırlıkları neticesinde Toplulukların Türkiye'nin üyeliğine hazır olmadığı sonucuna varan Topluluk, öncelikli olarak ivedilikle Türkiye ile Topluluk arasında Ankara Anlaşması ile öngörülen geçiş dönemini sonlandıracak olan gümrük birliğinin hayata geçirilmesine karar vermiştir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, 1987 yılında yapılan üyelik başvurusunun en somut sonucu, Türkiye ile uzun zamandır işlemeyen ortaklık ilişkisinin canlandırılması olmuştur. Kurulacak olan gümrük birliği ilişkisine dair koşulları belirlemek üzere 1993'te başlayan müzakereler, 1996'da Türkiye ve AB arasında gümrük birliğinin kurulması ile son bulmuştur (Uysal, 2001: 146). Bununla birlikte Soğuk Savaş sırasında Avrupa'nın güvenliğini sağlamak noktasında önemli bir müttefik olarak görülen Türkiye'nin insan hakları karnesi, Birliğe üyeliğinin neden olacağı sorunlar, Avrupalılığı ve ekonomik gelişmişliği gibi özellikleri 1990'larla birlikte AB ve üye devletler tarafından sorun haline getirilmeye başlanmıştır (Hale, 2003: 248).

Gümrük birliği kararının ardından AB üyeliğinin yakın vadede gerçekleşebileceğine ilişkin beklenti içine giren yetkililer, 1997'de yapılan

Lüksemburg Zirvesinde AB'nin yakın vadede üyesi haline getirme taahhüdünde bulunduğu ülkeler arasında Türkiye'yi göremeyince büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Lüksemburg Zirvesinde özellikle *Gündem 2000* çerçevesinde Kıbrıs'ın tümünü temsilen Güney Kıbrıs'ın ve Türkiye'ye göre daha kötü demokratik koşullara sahip ülkelerin aday ülke olarak ilan edilmesi, Türk kamuoyu ve mevcut hükümet tarafından sert bir şekilde protesto edilmiştir. AB ile arasındaki siyasi ilişkileri dondurma kararı alan Türkiye, Aralık 1999'da gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde AB üyeliğine aday ülke ilan edilmiştir. Üyelik taahhüdünde bulunmadan Türkiye'yi kendilerine bağlamak isteyen AB, bunun mümkün olmadığını anlayınca, Türkiye'ye aday ülke statüsü tanımak zorunda kalmıştır.

Aday ülke ilan edilmenin yarattığı motivasyonla önemli reformlara imza atan Türkiye'nin bu gayreti, AB tarafından 3 Ekim 2005 tarihinde üyelik sürecinin bir sonraki aşaması olan müzakerelere başlanması ile ödüllendirilmiştir. Türkiye'nin, Müzakere Çerçeve Belgesinde (Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi 2005) katılım müzakerelerinin tamamlanmasının ardından, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ve tarım gibi alanlarda uzun geçiş süreleri, derogasyonlar ve özel düzenlemelerin söz konusu olabileceğinin belirtilmesi de, müzakerelerin Türkiye açısından sorunlu başlamasına neden olmuştur. Bu tür ihtimallerin söz konusu olması Türkiye açısından daha en başından itibaren tam üyelik seçeneğinin söz konusu olup olmayacağını akla getirmiştir.

Müzakere sürecinin başlamasına rağmen, Türkiye'nin üyeliğine ilişkin aşılması güç bir direnç söz konusu olmuştur. Bu ortamda Türkiye'nin üyeliğine karşı olan bazı AB kurumları ve üye ülkelerin engelleme çabaları hedefine ulaşmıştır. Müzakerelerin başlamasından kısa bir süre sonra Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olmadığını ve asla AB üyesi olamayacağını iddia eden Nicolas Sarkozy'nin Fransa Cumhurbaşkanı olmasıyla müzakereler durma noktasına gelmiştir. Bu dönemde Fransa'nın Türkiye'ye yönelik olumsuz bakış açısının AB'nin Türkiye'ye yönelik genel tavrında belirleyici olmasında, AB'nin diğer bir kilit ülkesi Almanya'da Türkiye aleyhtarı Merkel hükümetinin iş başında olması da etkili olmuştur. AB üyesi ülkelerden Güney Kıbrıs ve Fransa tarafından konulan blokajlarla birçok müzakere başlığının açılması ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Her bir müzakere başlığının tüm üye devletlerin oybirliği ile açılıp kapandığı bir politika olan

genişleme dâhilinde bu iki ülkenin çok sayıda fasıl için benimsedikleri bu engelleyici tutum, Türkiye açısından AB üyelik müzakerelerini tamamlamayı imkânsız hale getirmiştir. Birçok AB üyesi ülke iktidarlarında yer alan ve bu nedenle de, AB kurumlarında da önemli bir temsil gücüne sahip olan Hristiyan Demokratlar, Türk halkının kültürel gelenekleri ve dini inancının Avrupa değerleri ile bağdaşmadığını dile getirerek Türkiye karşıtı bir tutum sergilemiştir (Vardan, 2009: 52). Bu gruba ek olarak Avrupa'da son yıllarda güçlenen ve göçmen krizi ile gücüne güç katan aşırı sağ eğilimler de, Türkiye'nin AB üyeliğini zora sokan bir diğer etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu faktörlerin etkisiyle AB, Türkiye'nin katılım sürecini mümkün olan en uzun vadeye yaymaya çalışmaktadır. AB üyelik müzakerelerinin başlamasının ardından geçen uzun yıllara rağmen kat edilen mesafe dikkate alındığında, hâlihazırda AB'nin bu politikasında oldukça başarılı olduğu ortadadır.

Türkiye'nin tüm AB üyesi ülkelere uygulamakla yükümlü olduğu gümrük birliği hükümlerini, 2004 yılında AB üyesi haline gelen Güney Kıbrıs'a uygulamaması neticesinde, 2006'dan beri Türkiye ile AB arasındaki üyelik müzakereleri resmi olarak olmasa bile fiilen durma noktasına gelmiştir. Türkiye gümrük birliği koşullarını tüm AB üyesi ülkelere ayırım yapmadan uygulayınca kadar, gümrük birliği ile ilgili fasılların açılmamasına ve açık olan hiçbir fasılın da kapanmamasına karar verilmiştir. Bu zamana kadar 16 fasılda üyelik müzakereleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu fasıllardan yalnızca biri geçici olarak kapanmıştır.

2010 yılı sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan çatışma ve güvensizlik ortamı, Türkiye ve AB ülkelerinde kanlı terör saldırıları, Türkiye'de mevcut iktidarla AB kurumları ve üyeleri arasında yaşanan gerginlikler, Gezi Parkı Protestoları sırasında bazı AB üyesi ülkelerin benimsedikleri tutum, iç savaştan kaçan Suriyelilerin Avrupa'da neden olduğu göçmen krizi, Avrupa'da yükselen ırkçılık ve İslam karşıtlığı ve Türkiye'nin DEAŞ'e destek verdiği-yönünde bazı AB üyesi ülkelerdeki asılsız iddialar, Türkiye-AB üyelik müzakerelerini etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'nin AB müzakere sürecindeki motivasyonunu olumsuz etkileyecek gelişmeler de yaşanmıştır. Özellikle Mısır'da demokratik yollar ile iktidara gelen hükümetin, bir askeri darbe ile devrilmesi ve darbe hükümetinin ABD ve AB ülkeleri tarafından meşru kabul edilmesi, Türkiye'yi hedef alan terör örgütleri ve mensuplarının da, başta

Belçika ve Almanya olmak üzere birçok AB ülkesinde Türkiye aleyhine faaliyet göstermesine izin verilmesi, Türk Hükümeti'nin Batı'ya bakış açısını değiştirmiştir. Bu süreçte etkili olan bir diğer önemli unsur ise 2000'li yıllarla birlikte gelişen ve Suriye Krizi ile zirveye ulaşan Türkiye ve Rusya arasında sağlanan yakınlaşmadır. Tüm bu gelişmeler neticesinde, AB üyeliğine ilişkin verilen taahhütleri güvenilir bulmayan Türkiye'nin, AB üyeliği için çaba sarf etme ve reform yapma motivasyonu neredeyse tamamen yok olmuştur. Mevcut durumda AB-Türkiye ilişkilerine hâkim olan kriz ortamı, her iki tarafın da, ilişkinin en nihayetinde üyeliğin hedeflendiğini unutmamasına neden olmuş vaziyettedir (Baykal ve Arat, 2017: 399).

Suriye iç savaşından kaçan yüzbinlerce Suriyeli mülteci için ilk adresin Türkiye olmasına rağmen, birçok mülteci nihai olarak AB üyesi ülkelere ulaşmayı hedeflemiş ve bu göç akınında Türkiye geçiş ülkesi haline gelmiştir. Türkiye'yi geçerek AB üyesi ülkelerin kapılarına dayanan yüzbinlerce mülteci, AB'de şaşkınlığa, endişeye ve korkuya neden olan bir kriz ortamı oluşturmuştur. Göçmen akınının neden olduğu bu kriz, AB'nin harekete geçmesini ve tekrar Türkiye'yi hatırlamasını sağlamıştır. Neredeyse bir ay gibi kısa bir zaman diliminde AB Konsey Başkanı, AB Komisyonu Başkanı, Başkan Yardımcısı, Komisyonun göçle ilgili üyesi, genişlemeden sorumlu üyesi ve AB'nin önde gelen ülkesi Almanya lideri Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Özsöz, 2015: 2-3). Karşılıklı ziyaretler sonucu mülteci krizi konusunda, Türkiye'den AB üyesi ülkelere mülteci akınına durdurmayı taahhüt eden anlaşma imzalanmıştır. Mülteci akınının durdurulması karşılığında, Türkiye ile yürütülen katılım müzakerelerinin hızlandırılması, Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanması ve mültecilerin ihtiyaçları için Türkiye'ye 6 milyar Avro yardım yapılması konularında anlaşılmıştır. Ancak gelinen süreçte Türkiye üzerinden AB üyesi ülkelere gerçekleşen mülteci akınının büyük ölçüde durdurulmasına karşın, öngörülen mali yardımın belirli bir kısmının yapılması dışında diğer konularda Türkiye'ye verilen taahhütler ile ilgili hiçbir somut ilerleme sağlanamamıştır. Sonuç olarak 15 Temmuz öncesinde göçmen krizinin de gösterdiği gibi, AB zor durumda kaldığında Türkiye'yi hatırlamış ancak bu durumda dahi Türkiye'ye verdiği taahhütleri yerine getirmemiştir.

15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye ve AB arasındaki ilişkileri son dönemde en çok etkileyen gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk demokrasi tarihindeki bu son askeri darbe girişimi, Türkiye ve AB ilişkilerinde sosyal, siyasi ve ekonomik bir travmaya neden olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde de, zaten sorunlar barındıran bir ilişkiye sahip olan taraflar arasındaki kriz ortamı 15 Temmuz sonrasında daha da derin bir hâl almıştır.

Türkiye darbe girişimi sırasında ve sonrasında genel olarak Batılı müttefiklerinden özelde ise, AB üyesi ülkelerden beklediği desteği görememekten şikâyet etmiştir (Usluer, 2016: 38). Batılıların darbe karşısındaki tutumları ilk etapta üç şekilde ortaya çıkmıştır: Batılı ülkelerin büyük bir çoğunluğu bekle-gör politikası izleyerek darbe girişiminin sonucu belli oluncaya kadar sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bir kısım Batılı ülke, açıktan darbecilere destek verir türde bir tutum içinde olmuştur. Bazıları da, darbe girişimini görmezden gelerek kayıtsız bir tavır içinde olmayı tercih etmiştir. Darbe girişiminin sonucu ve bu mücadelenin kazanımı belli olduktan sonra ise, Batılı ülkeler Türkiye'deki demokratik iktidarın destekçisi olarak hareket etmeyi tercih etmiştir (Ataman ve Shkurti, 2016: 61). AB makamları ve üye devletlerin, 15 Temmuz darbe girişimi karşısında gösterdiği tutum ve Türk halkının demokrasi için verdiği mücadeleyi görmezden gelişi, hem Türk halkı hem de Türk hükümetinde AB ve üye ülkelere karşı bir tepkinin doğmasına neden olmuştur.

Darbe girişimi devam ederken sessiz kalmayı tercih eden AB makamlarının ilk açıklaması 16 Temmuz günü gelmiştir. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini ve Avrupa Komisyonunun Komşuluk ve Genişlemeden sorumlu Komiseri Johannes Hahn tarafından yapılan ortak açıklamada, darbe girişiminin kınanmasının ardından, Türkiye'ye hızlı bir şekilde anayasal düzene ve demokrasiye dönmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. AB makamlarından gelen bu ilk açıklamada bile, darbeden sorumlu olanlara karşı benimsenecek tedbirlerde ölçülü olunması gerektiği uyarısında bulunulmuştur. Türkiye'de olağanüstü hâl ilan edilmesinin ardından AB makamlarınca yapılan açıklamalarda, benzer bir tutum benimsenerek Türkiye'ye bundan sonraki süreçte, koşullar ne olursa

olsun demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesi gereğince davranması ve olağanüstü halin ilan edilmesiyle yürütmeye verilen geniş yetkilerin ölçülü bir şekilde kullanılması gerektiği hatırlatılmıştır (Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi, 2016). Diğer taraftan darbenin birinci yıl dönümünde Mogherini ve Hahn ikilisi tarafından yapılan ortak açıklamada insan hakları, temel haklar ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına dair uyarılar bir kez daha yinelenmekle birlikte, Türk halkının demokrasiyi savunmak üzere gerçekleştirdiği mücadelenin övgüye layık olduğuna, demokratik iktidarın arkasında olduğuna ve Türkiye'nin darbenin sorumlularını cezalandırma hakkına sahip olduğuna yer verilmiştir (Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi, 2017). AB makamlarının söylemlerinde meydana gelen bu değişim zaman içinde Türkiye'nin şikâyetlerinin az da olsa dikkate alınır hale geldiğinin bir göstergesidir.

Genel olarak Türk halkının yaşadığı büyük travma ve demokratik iktidarı hedef alan saldırı ile ilgilenmeyen AB, daha çok darbe sonrasında yaşanılacaklara ve alınacak tedbirlere odaklanmayı tercih etmiştir. Batılıların darbe girişimi karşısındaki bu tutumu, hem iktidarın hem de Türk halkının uzun bir süredir sahip olduğu Avrupa karşıtı duyguların yükselişe geçmesini beraberinde getirmiştir. Türk halkı, AB'nin iktidarın yanında değil de, darbeciler yanında duruşunu ve Türk halkının canı pahasına vermiş olduğu demokrasi mücadelesini görmeyişini temel alarak AB makamları ve üye devletlerin demokrasiye bağlılıklarını ciddi şekilde sorgular hale gelmiştir. Müttefiklerinin bu tutumu Türkiye'nin yalnızlık hissiyatına kapılmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'de gerçekleşen büyük terör saldırılarının ardından olduğu gibi, 15 Temmuz sonrasında da ne AB yetkilileri ne de AB üyesi ülke liderleri, Türkiye'ye dayanışma veya geçmiş olsun ziyareti gerçekleştirmemişlerdir. Bu açıdan mülteci krizi sırasındaki yoğun göç akınına çözüm bulmak için, AB kurumlarının başkanları ve üye ülke liderinin peş peşe Türkiye'yi ziyaret ettiği hatırlandığında, 15 Temmuz darbesi karşısında AB'nin ikiyüzlü bir politika uyguladığı izlenimi oluşmaktadır.

Avrupalı devlet adamlarına ek olarak Batı medyası da, kendi halklarına ve uluslararası kamuoyuna Türkiye'de yaşananları servis ederken, darbecileri açıkça veya dolaylı bir şekilde savunan bir söylem kullanmış ve Türkiye'de işlerin yolunda gitmediğine dair olumsuz bir algının oluşmasına hizmet etmiştir. İlâveten AB üyesi ülkelerde ikamet etmekte olan FETÖ'cü

akademisyen veya gazeteciler ile bu ülkelerde faaliyet göstermekte olan FETÖ destekçisi sivil toplum kuruluşları, aktif şekilde Türkiye'deki iktidarı hedef alan lobi faaliyetleri yürüterek hem siyasi aktörlerin hem de halkın, Türkiye'deki gelişmelere bakış açısını kendi söylemlerine uygun şekilde değiştirmek üzere yoğun bir çaba sarf etmiştir. Bu kişilerin Avrupalı bir dil kullanmaktaki ustalıkları da hedeflerine kolayca ulaşmalarını sağlamıştır (İçener, 2016: 76).

15 Temmuz darbe girişiminin savuşturulmasının ardından Türkiye'de bu girişimin sorumlularıyla hesaplaşma süreci ivedilikle başlatılmıştır. Olağanüstü hâl ilan edilmesinin ardından kamu kurum ve kuruluşları, yargı, eğitim kurumları, medya ve sivil toplum örgütlerine sızmış olan FETÖ mensuplarının tespit edilmesini, gereken durumlarda tutuklanarak yargılanmalarını hedefleyen bir süreç işler hale gelmiştir. Bu süreçte binlerce kişi ya görevinden uzaklaştırılmış ya da ihraç edilmiş ve çok sayıda basın - yayın organı kapatılmıştır. Ancak Türkiye'de darbe sonrasında yaşanan tutuklamalar, yargılamalar ve işten atmalar genel olarak Avrupa'da eleştiri konusu haline gelmiştir. 21 Temmuz 2016 tarihinde ilk kez ilan edilerek halen yürürlükte olan ve darbelerle mücadele etmede iktidara oldukça geniş yetkiler tanıyan olağanüstü hâl rejimi de, ilan edildiği ilk günden itibaren Avrupalı liderlerin eleştiri oklarını yönelttikleri konuların başında gelmektedir. AB yetkilileri ve üye ülke liderleri tarafından Türkiye'nin darbe girişimi karşındaki tepkisi ve FETÖ ile mücadelede, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri dikkate alınarak hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Darbe girişimi sonrası Türk hükümetinin aldığı önlemler, AB ülkelerinde Türkiye'de muhalefetin susturulmaya çalışıldığı ve iktidarın gücünü merkezileştirmek amacıyla darbe ile ilişkisi olmayan kişileri de hedef aldığına dair tartışmaları beraberinde getirmiştir (Nas, 2016: 3,4). Avrupa'nın önde gelen gazetelerinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı hedef alan haberlere yer verilip Türkiye'ye, sakinlik ve ılımlılık çağrısı yapılan yazılar kaleme alınmıştır (Anadolu Ajansı, 2016). Kısacası darbe sonrasındaki kriz ortamının iktidar tarafından muhalefeti yok etmek üzere araçsallaştırıldığı sıklıkla ifade edilmiştir.

Türkiye'nin, AB'nin uyarılarını dikkate almayarak FETÖ ile mücadelede daha sert bir çizgiye kayması, AB ve Türkiye arasındaki ilişkileri

giderek daha fazla çıkmaza sokmuştur. Darbeye karışan askerlerin idam ile cezalandırılması fikri toplumda karşılık bulmuş ve 2002 yılında AB ile üyelik müzakerelerine başlayabilmek için kaldırılan idam cezasının tekrar Türk hukuk sistemine eklenmesi gündeme gelmiştir. Bu gelişme üzerine AB yetkilileri idam cezasının tekrar gündeme gelmesi ve uygulanması ihtimalinin AB müktesebatı açısından uygun olmayacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. İdam cezasının tekrar benimsenmesi ihtimalinin gündeme gelmesini fırsata çevirerek Türkiye'nin üyeliğine karşı olan Avusturya gibi bazı üye ülkeler daha ileri giderek müzakere sürecinin sonlandırılması gerektiğini bile dile getirmiştir (Chadvick, 2016). AB genişleme politikasını üye devletler adına yürüten Avrupa Komisyonunun Başkanı Jean Claude Juncker de, idam cezasının geri gelmesi halinde Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin duracağı çıkışında bulunmuştur (Reuters, 2017a).

Başta Almanya ve Belçika olmak üzere Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden terörist gruplara karşı ılımlı tavrı, hatta desteği, 1980'lerden beri söz konusu olmuştur (İnat, 2016: 21). 1980 darbesinin ardından Avrupa ülkelerine iltica eden sözde Türk vatandaşlarının bu ülkelerde Türkiye aleyhinde gerçekleştirdikleri kötüleme kampanyaları da, Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye bakış açılarını şekillendirmekte oldukça etkili olmuştur. Bu kişilerle benzer araçları kullanan FETÖ de, Avrupa'da geniş bir kitle tarafından Fethullah Gülen'in kendi halinde siyasi konulara karışmayan, İslam dininin aşırı unsurları karşısında ılımlı İslam'ı savunarak dünyaya yaymaya çalışan bir din adamı olarak algılanmasını sağlamıştır. Ayrıca yurtdışında FETÖ'ye bağlı olarak faaliyet göstermekte olan okullar, geri kalmış ülkelerde gençlerin ilim irfan kazanmalarına yardımcı olan faydalı kurumlar olarak lanse edilmiştir. Başka bir deyişle Türkiye'de terörist bir grup olarak görülen FETÖ, Avrupa'da sıklıkla uluslararası düzeyde yürütülen barış ve diyalogu esas alan eğitim faaliyetleriyle tek amacı insanlığa hizmet eden bir yapı olarak kabul edilmektedir. Avrupa nezdinde uzun zamandır yürütülen bu propagandanın başarısı, Avrupalıların FETÖ'nün 15 Temmuz darbe girişiminin arkasında yer aldığına inanmalarını zorlaştırmıştır.

Nisan 2017'de bazı anayasal değişikliklerin yapılmasına ilişkin düzenlenen anayasa referandumu öncesinde önemli sayıda Türk vatandaşını barındıran Avrupa ülkelerinde, özellikle iktidarı temsil eden bakan ve milletvekillerinin programlar düzenlenmesine engel olunması da, Türkiye'de

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Avrupa'nın Türkiye'ye karşı devam eden olumsuz tutumunun bir kanıtı olarak görülmüştür. Almanya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin bu yöndeki tutumuna karşılık, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da, unutulmak istenen Almanya'nın Nazi geçmişini hatırlatan ve Avrupa'da halen Nazizmin hayat şansı bulduğunu iddia eden bir çıkışı olmuştur (Foreign Policy, 2017). Her ne kadar kamu güvenliğinin sağlanması gerekçesi resmi olarak ileri sürülse de, Avrupa ülkelerinin bu tutumunun arkasında genel olarak anayasa değişikliklerinden hoşnut olmamaları ve bu değişiklikleri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın siyasi gücünü arttırmaya yönelik çabası olarak görmeleri yer almıştır (Reuters, 2017b).

2019 yılından itibaren uygulanacak olan yeni anayasa değişikliklerine tepki olarak 6 Temmuz 2017'de Avrupa Parlamentosu, AB liderlerine ve makamlarına AB ile Türkiye arasındaki üyelik müzakerelerini durdurma çağrısında bulunmuştur. Avrupa Parlamentosunun zaten çok uzun zamandır Türkiye ile üyelik müzakerelerinin durdurulmasına ilişkin çıkışları ve beklentileri söz konusu olduğundan, bu çıkışı kurumun uzun zamandır söz konusu olan genel eğiliminin bir sonucudur. Parlamento 2019'da yürürlük kazanacak olan yeni anayasal sistemin kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olmayacağını ve bu yönüyle de, Türkiye'yi katılım için karşılması gereken siyasi kriterlerden uzaklaştıracağını ileri sürmüştür. Aynı zamanda alınan kararda idam cezasının yeniden gündeme gelmesi ve devam eden olağanüstü hal uygulamasına da değinilmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2017).

15 Temmuz darbe girişiminin ardından Türkiye ile bazı AB üyesi ülkeler arasında ilave sorunlar da yaşanmıştır. Bu dönemde sorun yaşanan AB üyesi ülkelerin başında AB içindeki lider ülke konumundaki Almanya gelmektedir. Türkiye'nin en büyük ticari ortağı olması ve üç milyona yakın Türk vatandaşına ev sahipliği yapıyor olması Almanya'nın Türkiye açısından diğer AB üyesi ülkelere farklı olmasını beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte darbe sonrası dönemde Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerde sular bir türlü durulmamıştır. AB içindeki konumundan dolayı Türkiye'nin Almanya ile arasındaki sorunlar ister istemez AB ile ilişkilerini de etkilemiştir. Alman İstihbarat Ajansı'nın (BND) başında yer alan Bruno Kahl Mart 2017'de ünlü Alman dergisi Der Spiegel'e yaptığı bir açıklamada, Türkiye'deki darbe girişiminin arkasında Fethullah Gülen'in olduğuna Türkiye hâlihazırda bizi ikna edemedi çıkışında bulunmuştur. Türk

makamlarınca bu açıklama Almanya'nın Gülen'e destek olduğunun ve bu terörist örgüt mensuplarını korumakta olduğunun bir kanıtı olarak görülmüştür (Reuters, 2017c). Darbenin ardından geçen bir yılı aşkın süreye rağmen Almanya'nın ünlü gazetesi Der Spiegel'de yer alan haberlerde "bugün bile arkasında kimin yer aldığı belli olmayan darbe girişimi" ifadesi yer almaktadır (Der Spiegel Online, 2017).

Almanya ile Türkiye arasında bu dönemde krize neden olan konuların başında darbe girişimiyle ilişkilendirilerek tutuklanan Alman vatandaşları gelmektedir. Türkiye'deki tutuklamaları hedef alan eleştiriler bağımsız yargıya yönelik dış müdahale girişimleri olarak görülmektedir. Tutuklamaların sonlandırılmasına ilişkin beklentilerine Türkiye'den istediği karşılığı alamayan Almanya, Eylül 2017'de Türkiye'ye seyahat etmeyi planlayan vatandaşlarını nedensiz gözaltına alınma riskine karşı uyarılmıştır (Reuters, 2017d). Hiç şüphesiz ki, darbe sonrası dönemde zaten zor günler yaşayan Türk turizm sektörü ve Türk ekonomisi açısından bu uyarının olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması beklenebilir. Benzer şekilde Türkiye'deki Alman yatırımcılar da uyarılmıştır. Almanya ayrıca Türkiye'nin ithal etmek istediği bazı askeri malzemeleri Türkiye'de yaşanan gelişmeleri öne sürerek ihraç etmeyi reddetmiştir (Reuters, 2017e). Almanya'nın Türkiye'yi ekonomik anlamda köşeye sıkıştırmak için attığı diğer bir adım ise, 1996 yılından beri AB ve Türkiye arasında geçerli olan gümrük birliğinin güncellenmesine ilişkin tutumunda gözlenmiştir. Almanya özellikle terör propagandası yapması nedeniyle Türkiye'de tutuklu bulunan Alman vatandaşı gazeteci Deniz Yücel'in serbest bırakılmayı ve darbe sonrası Türkiye'deki gelişmeleri gerekçe göstererek gümrük birliğinin güncellenmesine dair AB düzeyinde alınacak kararı veto etmiştir (The Telegraph, 2017).

Darbe girişiminin bastırılmasının ardından kaçarak bazı AB ülkelerine sığınan FETÖ mensuplarının iadesi, AB üyesi ülkelerle Türkiye arasında sorunlara neden olan bir diğer faktördür. Bilindiği üzere başarısız darbe girişimine katıldıklarına dair ciddi kanıtlar söz konusu olan sekiz asker, darbe gecesini Türk ordusuna ait olan bir helikopterle Yunanistan'a inerek bu ülkeden sığınma talebinde bulunmuştur. Bu durumun öğrenilmesinin ardından Türk makamları, darbeci askerlerin yargılanarak cezalarını çekmeleri için Türkiye'ye iade edilmelerini sağlamak üzere, Yunan makamları nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Geçen süreç içinde Yunanistan'da yargı süreci

işletilerek söz konusu askerlerinin Türkiye'ye iade edilmemesine karar verilmiştir. Yunan yargısının söz konusu askerlerin Türkiye'ye iadesinin reddedilmesine ilişkin kararında, Türkiye'deki yargı ve demokrasinin sorunlu olduğunu ve işleminde aksaklıklar olduğunu ileri sürmesi de Türkiye'nin beklentilerine aykırı olan bu karara daha güçlü bir tepki göstermesine neden olmuştur. Yunanistan'la yaşanan bu sorunun benzerleri FETÖ mensuplarının yoğun olarak sığınma talebinde buldukları Almanya ile de yaşanmaktadır. Almanya'da 25 Eylül 2017'de gerçekleşen seçimler öncesinde yürütülen propaganda faaliyetleri sırasında, Türkiye yarışan taraflar arasında önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Almanya'da başta Hıristiyan Demokratlar olmak üzere neredeyse tüm siyasi partiler, hatta bir dönem Türkiye'nin AB üyeliğinin yılmaz bir destekçisi olan Yeşiller bile, seçim sürecinde Türkiye karşıtı bir tutum takınarak Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin sonlandırılması gerektiğini dile getirmiştir. Ancak Almanya'nın bu tutumu karşısında Fransa, Litvanya ve Finlandiya gibi AB üyesi devletler, Türkiye'nin yanında yer alarak müzakerelerin durdurulması veya askıya alınması önerilerine karşı çıkmıştır (Reuters, 2017f).

Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerin sonlandırılması yönündeki girişimi diğer AB üyesi ülkelerden gelen dirençle karşılanan Almanya, sonrasında Türkiye'ye verilen mali yardımların gözden geçirilmesi konusunda yeni bir girişim başlatmıştır. Bunun sonucunda 19-20 Ekim 2017 tarihinde toplanan AB Zirvesinde, Türkiye'ye verilen mali yardımlarda kesintiye gidilmesi ve fonların yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın Türkiye tarafından insan hakları ihlallerine verilen bir tepki olarak algılanması gerektiğine işaret edilmiştir. Türkiye'ye AB tarafından verilen fonlarda yapılacak olan kesintiye dair detaylar konusunda görevlendirilen, Avrupa Komisyonunun tavsiye niteliğindeki önerilerinin AB Zirvesinde onaylanmasının ardından kesinlik kazanacaktır (Deutsche Welle, 2017a). Türkiye açısından miktarca önemsiz ve en başından beri diğer üyeliğe aday ülkelere sağlanan miktarlara kıyasla cüz'i bulunan bu yardımlar, Türkiye açısından sembolik bir önem taşımaktadır. Diğer taraftan AB liderleri arasındaki görüşmelerde Bulgaristan ve Litvanya gibi AB üyesi ülkelerin, Türkiye'nin kaybedilmemesi gerektiği uyarısında buldukları gözlenmiştir (Deutsche Welle, 2017b). Bunun yanı sıra daha önce ifade edildiği üzere Avusturya gibi, Türkiye ile üyelik müzakerelerine bir an evvel son verilmesi

gerektiğini savunan AB üyesi ülkeler de olmuştur (Reuters, 2017g). Darbe girişimi sonrasında taraflar arasında yaşanan gerilimli ortamda, bu tür olumsuz görüşler daha rahat bir şekilde ifade edilir hale gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye'ye ilişkin bu kararın Türkiye'ye yaptırım uygulanması gerektiğini düşünen üye devletlerle, Türkiye'nin kaybedilmemesi gerektiğine inanan AB üyesi devletler arasında bir orta yol olduğu söylenebilir.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası dönemde Suriye'de yaşanan iç savaşın da Türkiye-AB ilişkilerine yansımaları olmuştur. 2011 yılından itibaren iç savaş koşullarının yaşandığı Suriye'de ortaya çıkan güç boşluğundan faydalanarak ülkenin kuzeyini kontrol altına almaya çalışan Kürt gruplar¹, son yıllarda Türkiye açısından yaşamsal bir tehdit haline gelmiştir. Türkiye, 1980 sonrası dönemde ülkenin en önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelen PKK ile bağlantılı bu gruplara karşı, Avrupalı devletlerce DAEŞ'le mücadeleye katkıları ileri sürülerek takınılan hoşgörülü tutum, 15 Temmuz sonrası dönemde Türkiye'yi bir kez daha Avrupalılarla olan ilişkilerini sorgulamaya sevk etmiştir. Karşı karşıya olunan tehdidi bertaraf etmek üzere 2016 yılında Fırat Kalkanı Operasyonu'nu gerçekleştiren Türkiye, 2018 yılının başında Zeytin Dalı Operasyonu'nu başlatmıştır. Söz konusu Operasyonlar karşısında AB ve üye devletlerin benimsediği eleştirel söylem Türkiye'yi bir kez daha hayal kırıklığına uğratmıştır. Avrupa Parlamentosu'na hitaben yaptığı konuşmada AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Zeytin Dalı Operasyonu'nu DEAEŞ ile yürütülen mücadeleyi zayıflatması ve Afrin'de yaşayan sivillerin yaşamını tehdit etmesi nedeniyle endişe verici bir gelişme olarak tanımlamıştır (Avrupa Birliği Dış İlişkiler Hizmet Birimi, 2018). Avrupa Parlamentosu da Afrin Operasyonu'nu insan hakları konusunda Türkiye'ye yönelik son dönemde sıklıkla dile getirdiği eleştirilerin merkezine oturtmuştur (Avrupa Parlamentosu, 2018). AB kurumlarına ek olarak AB üyesi ülkeler de, özellikle Fransa, sıklıkla Afrin Operasyonu sırasında sivillerin hedef alındığı iddiaları temelinde Türkiye'yi eleştirmişlerdir (Reuters, 2018).

¹ Kuzey Suriye'de yaşayan Kürtlerin 2003 yılında oluşturduğu Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve bu oluşumun silahlı kanadı olan Halk Koruma Birlikleri (YPG) kast edilmektedir.

Darbe girişimi sonrası dönemde, AB makamları ve üye devletlerle yaşanan ve yukarıda tanımlanan sorunlar, Türkiye'nin Rusya ve İran gibi ülkelerle yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda Türkiye ile AB dış politikası arasındaki uyum bir hayli aşınmıştır. Bilindiği üzere AB üyesi haline gelmek isteyen ülkelerden, dış politika konularında AB Güvenlik ve Savunma Politikası ile uyumlu bir çizgide hareket ediyor olmaları beklenmektedir. Türkiye'nin dış politika tutumunda meydana gelen bu değişim de, AB ile ilişkilere ve üyelik hedefine eskisi kadar önem verilmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. AB eğer Türkiye'nin içsel dinamiklerini anlamamakta ısrar ederse, Türkiye üzerindeki tüm etkisini kaybetme riski ile karşı karşıya bulunmaktadır (İçener, 2016: 75). Ayrıca Türkiye'nin çok uzun zamandır AB'den talep etmekte ısrarcı olduğu ve AB ile mülteci akışının kontrol edilmesi noktasında işbirliğine girilmesinin temel noktasını oluşturan vize serbestliği konusunun, 15 Temmuz sonrasında AB tarafından hiçbir şekilde dillendirilmeyişi de, Türkiye'nin AB ile işbirliği konusunda isteksiz hale gelmesine yol açan faktörlerden biridir. Türkiye AB'yi kendisine verdiği hiçbir taahhüdü yerine getirmeyen bir aktör olarak görmektedir. Ancak Türkiye ilişkilerin geleceği açısından belirleyici kararların AB tarafından alınması gerektiğine inanmaktadır.

Sonuç

2005 yılında sorunlu bir şekilde başlayarak 2006 yılında resmi olarak olmasa da, fiili olarak durma noktasına gelen Türkiye-AB arasındaki uzun ilişkide, Türkiye açısından AB üyelik hedefi giderek ulaşılmaması imkânsız bir proje haline gelerek gerçekliğini yitirmiştir. 2000 sonrası dönemde büyüyen ekonomisi ve artan bölgesel gücünden kaynaklanan özgüveni ile Türkiye, birbiri ardına yaşanan krizlerle mücadele etmek zorunda kalan AB ile arasındaki hiyerarşik katılım ilişkisinden giderek daha az hoşnut hale gelmiştir. İlişkilerde kimi zaman iyimserliğin hâkim olduğu kısa dönemler olmakla birlikte, süreç içerisinde Türkiye ile AB kurumları ve üye ülkeler arasındaki ilişkiler zamanla daha fazla problem barındırır hale gelmiştir. 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen başarısız darbe girişimi, ilişkileri son dönemde en fazla etkileyen gelişme olarak karşımıza çıkmıştır. 15 Temmuz sonrasında Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler henüz rayına oturmamışken Türkiye'nin Kuzey Suriye'de güvenliğini hedef alan tehditleri

ortadan kaldırmak üzere gerçekleştirdiği faaliyetler karşısında AB ve üye devletlerin takındığı eleştirel tutum, Türkiye'ye bir kez daha hayal kırıklığı yaşattır. 2000'li yıllarda yaşanan diğer siyasi krizler sırasında etkilenmeden devam eden ekonomik işbirliğinin, son dönemdeki krizlerin olumsuz yansımalarının ardından artık karşılıklı ilişkilerin eskisi gibi olmayacağı öngörülmektedir.

AB ve Türkiye, mevcut durumda uzun yıllar boyunca gelişen karşılıklı çıkar ve bağımlılıklarından dolayı yaşanan tüm gerginliklere rağmen, ilişkilerde yeni bir mantığın kurulmasına imkân verecek olan radikal bir adım atmaktan uzak durmaktadır. Ancak Türkiye'nin AB üyeliğine karşıtlık konusunda kesin bir tutum içinde olan Avusturya gibi, AB üyesi ülkeler ilişkilere hâkim olan gergin ortamdan faydalanarak her fırsatta bu karşıtlıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte Avusturya'nın bu taleplerini kabul edilemez olarak gören AB üyelerinin varlığı oybirliği ile karar alınan bu politika alanında, Türkiye'nin aleyhine de lehine de bir kararın alınmasının önüne geçmektedir.

İlişkilerde mevcut dönemde yaşananlar, 1980 sonrası dönemde yaşananlara benzerlik arz etmektedir. Bu ortamda taraflar arasındaki ilişkide, 1987 yılında Özal tarafından yapılan tam üyelik başvurusu gibi, şok etkisi yaratacak bir itici güce ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin hâlihazırda gördüğü muamele karşısında, böyle bir şok etkisini ortaya çıkaracak bir eyleme imza atması bir hayli zor görünmektedir. Bu nedenle bu seferki şok etkisi yaratacak adımın, AB tarafından gelmesi gerekmektedir. Bu adım, mülteci anlaşması kapsamında Türkiye'ye taahhüt edilen vize serbestisi olabilir. AB Türk vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı tanıyarak 15 Temmuz sonrası Türk halkının AB'ye olan olumsuz bakışını yumuşatabilir ve Türkiye ile ilişkilerde yeni bir sayfa açabilir. Buna karşın İslam ve Türkiye karşıtı söylemlerin prim yaptığı ve siyasi başarılar getirdiği bir ortamda, AB üyesi ülkelerdeki siyasetçilerin Türkiye konusunda yaklaşım değişikliğine gitmeleri bir hayli zor görünmektedir. Öte yandan İngiltere'nin, AB ile devam eden çıkış müzakereleri neticesinde, taraflar arasında kurulacak olan yeni işbirliği modeli, Türkiye açısından üyeliğe kıyasla daha cazip bir alternatif haline gelebilir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2016). "Western Media Criticized over Coup Coverage", 21 Temmuz. <https://aa.com.tr/en/europe/western-media-criticized-over-coup-coverage/612510> (12.03.2018).
- Ataman M. ve G. Shkurti. (2016). Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Etkisi. *Adam Akademi*, 6 (2), 51-73.
- Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi. (2016). https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7283/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-and-commissioner-johannes-hahn_en (09.10.2017).
- Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi. (2017). https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29890/statement-federica-mogherini-and-johannes-hahn-year-after-coup-attempt-turkey_en (09.10.2017).
- Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi. (2018). https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39509/speech-high-representativevice-president-federica-mogherini-european-parliament-plenary_en (13.03.2018).
- Avrupa Parlamentosu. (2017). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0306+0+DOC+PDF+V0//EN> (09.10.2017).
- Avrupa Parlamentosu. (2018). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2BMOTION%2BP8-RC-2018-0082%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0%2F%2FEN&language=EN> (13.03.2018).
- Baykal, S. ve T. Arat. (2017). AB'yle İlişkiler, Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası Cilt III (2001-2012)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 337-399.
- Chadvick, V. (2016). "Austrian Chancellor: Turkey's EU Accession Talks a 'Diplomatic Friction'", *Politico*, 8 Nisan. <https://www.politico.eu/article/austria-turkey-eu-talks-news-fiction-kern-christian-kern-europe-membership-erdogan-migration/> (12.03.2018).
- Çakmak, H. (2007). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Ankara: Platin Yayınları.
- Çillier, Y. (2017). 15 July Coup Attempt in the Light of Civil-Military Relations Theory and Former Interventions in Turkey, *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 2017, 1-17.
- Der Spiegel Online. (2017). <http://www.spiegel.de/international/world/turkey-coup-a-chronology-of-events-a-1155762.html> (21.10.2017).
- Deutsche Welle, (2017a). <http://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-abnint%C3%BCrkiye-mali-yard%C4%B1mlar%C4%B1/a-41050062> (23.10.2017).
- Deutsche Welle, (2017b). <http://www.dw.com/tr/ab-liderleri-t%C3%BCrkiye-yig%C3%B6r%C3%BC%C5%9F%C3%BCyor/a-41042052> (23.10.2017).
- Erdem, G. (2015). 12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi'yle İlişkiler. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14 (1), 29-64.
- Foreign Policy. (2017). <http://foreignpolicy.com/2017/03/13/turkish-president-erdogan-calls-dutch-nazi-remnants-geert-wilders-holland-turkey-referendum-netherlands-nazi-comparisons/> (21.10.2017).
- Hale, W. (2003). *Türkiye'nin Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Haliloğlu, N. (2017). Trauma, Historical Symbolism and the Return of the Repressed: the 15 July 2016 Coup Attempt in Turkey, *Asian Affairs*, XLVIII (1), 1-16.
- İçener, E. (2016). Turkey – EU Relations After the Failed July 15 Coup Attempt. *Journal of Social Sciences of the Turkic World*, 79, 69-87.
- İnat, K. (2016). Economic Relations between Turkey and Germany, *Insight Turkey*, 18 (1), 21-34.

- Karabulut, B. (2016). 15 Temmuz ve Türk Ulusal Kimliğinin Uyanışı: Konstruktivist Teori Perspektifinden Bir Analiz. *Bilig*, 79, 1-22.
- Nas, Ç. (2016). Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar. *İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu*, 188.
- Özsöz, M. (2015). Türkiye-AB Mülteci “Uzlaşısı” Yeni Bir Dönem Mi, Boya Badana Mı?. *İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu*, 153.
- Reuters. (2017a). <https://www.reuters.com/article/us-eu-turkey-juncker-idUSKBN18R330> (17.10.2017).
- Reuters. (2017b). <https://www.reuters.com/article/us-turkey-referendum-germany/germany-s-new-president-says-erdogan-jeopardizing-turkish-success-idUSKBN16T1EL> (17.10.2017).
- Reuters. (2017c). <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-germany-erdogan/germany-supports-group-behind-turkish-coup-attempt-erdogan-spokesman-idUSKBN16Q08P> (17.10.2017).
- Reuters. (2017d). <https://www.reuters.com/article/us-germany-turkey-tourism/germany-warns-against-turkey-travel-after-spate-of-arrests-idUSKCN1BG2BW> (17.10.2017).
- Reuters. (2017e). <https://www.reuters.com/article/us-turkey-referendum-germany/germany-s-new-president-says-erdogan-jeopardizing-turkish-success-idUSKBN16T1EL> (17.10.2017).
- Reuters. (2017f). <https://www.reuters.com/article/us-eu-turkey-finland/merkel-call-to-stop-turkeys-eu-bid-draws-mixed-response-idUSKCN1B11AE> (17.10.2017).
- Reuters. (2017g). <http://www.reuters.com/article/us-eu-turkey-summit-austria/austria-election-victor-calls-for-end-to-turkeys-eu-entry-talks-idUSKBN1CO1Z6> (23.10.2017).
- Reuters. (2018). <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/france-says-turkey-iran-violating-international-law-in-syria-idUSKBN1FR0ZY> (13.03.2018).
- The Telegraph. (2017). <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/08/29/angela-merkel-demands-turkey-release-german-prisoners/> (21.10.2017).
- Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi. (2005). https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzaker_e_Cercevesi_2005.pdf (01.11.2017).
- Usluer, A. S. (2016) The July 15 Failed Coup Attempt and Its Implications for Turkish Foreign Policy. *Bilig*, 79, 23-44.
- Uysal, C. (2001). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 140-153.
- Vardan, Ö. C. (2009). Turkey-EU Relations And Democracy in Turkey: Problems And Prospects, *Turkish Policy Quarterly*, 8 (1), 49-57.